

Religie, politiek en integratie, en nergens een **Jood** te bekennen

Publicisten Herman Vuijsje, Paul Scheffer en Philo Bregstein hebben hun focus op Nederland anno nu met elkaar gemeen. Hun onderwerpen zijn van alle tijden: religie, integratie en anti-semitisme. Vuijsje en Scheffer schreven behartenswaardige boeken, maar over de Nederlandse Joden geen woord.

DAPHNE MEIJER

Oud nieuws: Paul Scheffer publiceerde vorige maand een studie naar immigratie en integratie. *Het land van aankomst* beschouwt Scheffer zelf als een uitwerking van een roemrucht krantenstuk dat hij in 2000 publiceerde in *nrc Handelsblad*. In 'Het multiculturele drama' stelde hij dat in de Nederlandse steden bevolkingsgroepen zo totaal langs elkaar heen leefden dat de autochtone Nederlanders geen enkele weet hadden wat er in allochtone kring speelde. Dat honderdduizenden migranten geen deel uit maakten van de Nederlandse samenleving werd volgens Scheffer te veel met de mantel der liefde bedekt. Zijn beweringen van toen werden sindsdien uitgebreid becommentarieerd, en nu heeft Scheffer zelf zijn standpunten van zeven jaar geleden herijkt, en deels ook herzien.

Zijn *Land van aankomst* is een intrigerend boek dat stof tot nadenken geeft over de toekomst van een veranderend Nederland. Je hoeft het niet in alles met Scheffer eens te zijn om te zien hoe hij probeert de Nederlandse angst voor migratie weg te nemen. Scheffers centrale stelling is dat elke grootscheepse migratiebeweging tot conflicten heeft geleid, dat die conflicten zijn opgelost en dat er op dit punt in Nederland dus niets ernstigs aan de hand is. We zitten in de conflictfase en daar komen we op enig moment ook weer uit.

Eigenaardig is echter dat Scheffer in zijn 476 pagina's tellende studie met geen woord rept over de migratie en de integratie in de Nederlandse samenleving van de Joodse gemeenschap. Dat waren op enig moment toch 140.000 zielen op een bevolking van nog geen tien miljoen.

Gefaseerde aankomst

Scheffer zocht in de Verenigde Staten en Australië – van oudsher immigratielanden – naar historische parallellen met de huidige situatie in migratieland Nederland, maar heeft geen oog voor dit aspect van de Nederlandse

'En mijn Jiddische donorkaart dan?'

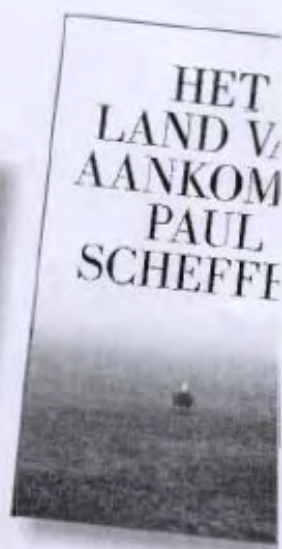
geschiedenis: de gefaseerde aankomst van Joodse migranten met een andere taal, andere religie en andere cultuur. Lezing van *Het land van aankomst* is daarom een enigszins bizarre ervaring, alsof de ervaringen met migratie en integratie van Joodse Nederlanders er niet toe doen en er voor Nederland anno nu geen lering uit te trekken valt. Je zou zelfs kunnen denken dat Scheffer deze migratiebeweging negeert omdat de conclusies die je eruit zou kunnen trekken hem niet te pas komen. De

Nederlandse Joden zijn perfect geïntegreerd, met behoud van de eigen cultuur, en wellicht is hij meer voorstander van de grote Nederlandse eenheidsworst.

Keurslijf

In dit verband voorziet het eerder dit jaar verschenen proefschrift *Nieuwe Nederlanders* van Bart Wallet in een lacune. Wallet onderzocht hoe de Nederlandse Joden in de negentiende eeuw integreerden in de hen omringende maatschappij. Hiervoor gebruikt hij de ontstaansgeschiedenis van het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap sinds zijn oprichting in 1814. Het *nrc* fungeerde als aanspreekpunt voor de Nederlandse overheid, en had onder andere als taak de maatregelen in te voeren die de overheid instelde om controle te kunnen uitoefenen.

Al te enthousiaste pogingen om de Joden in het keurslijf van het Nederlandschap te dwingen hield het *nrc* af, en ook de invloed van de Reform wist het Kerkgenootschap buiten de deur te houden. In zijn boek weet Wallet door middel van vele voorbeelden aan te tonen hoezeer de autonomie van de Joodse parnassiem desondanks werd aangetast, en hoe het Nederlander-zijn stapje voor stapje werd opgelegd. Dit is te zien aan allerlei verordeningen, bijvoorbeeld dat de grafstenen van Joden ook de in Latijns alfabet gespelde Nederlandse naam van de overledene moesten bevatten.



Ietsisme

Eén zo'n nazaat van integrerende Joden is socioloog Herman Vuijsje. Hij gelooft zelfs niet in het 'iets' van het 'ietsisme'. Vuijsje is echter wel geboeid door religie, godsbeelden en moderne spiritualiteit. In zijn recente boek *Tot hier heeft de Heer ons geholpen* doet hij onderzoek naar religieus besef in Nederland. Waarom gaan zoveel Europeanen op bedevaart naar Santiago de Compostela? Wat betekenen engelen en Avondmaal voor iemand die niet langer gelooft, maar hier nog geen afscheid van wil nemen?

Het gaat hem echter niet zozeer om de nieuwe spiritualiteit als wel de moraalloosheid die op de loer ligt in een gesecculariseerde wereld. Geconfronteerd met enerzijds de christelijke ontkerkelijking en anderzijds een hernieuwd aanwezige religiositeit in het straatbeeld – lees; moslims – stelt Vuijsje zichzelf vragen over een hedendaagse moraal voor de Nederlander. Hoe kan men het verschil tussen goed en kwaad nog begrijpen zonder de Heere Heere der Heirscharen of Onze Lieve Heer in de coulissen? Bestaat er een publieke moraal voor het maatschappelijk samenleven zonder christendom?

Het is een soepel geschreven en persoonlijke zoektocht. Ook in *Tot hier heeft de Heer ons geholpen* lijkt het echter alsof er geen Joden in Nederland wonen. Vuijsje is kind van een Joodse vader – een feit dat hij een aantal keren noemt – maar het Joodse godsbesef en de ethische ankers van al dan niet gesecculariseerde Joden waren wellicht iets te kleinschalig voor het brede canvas dat Vuijsje

wilde schilderen. Dat levert alweer een vreemdende leeservaring op, zoals wanneer Vuijsje schrijft over de seculiere religie van het orgaandonorschap, die hij plaatst in een post-protestante traditie. En mijn Jiddische donorkaart dan, dacht ik onwillekeurig.

Theo van Gogh

Philo Bregstein publiceerde deze maand *Antisemitisme in zijn hedendaagse variaties*. Bregstein schrijft al jaren regelmatig over antisemitisme, met name in de Groene Amsterdammer. De filmmaker en auteur heeft naar eigen zeggen veel geleerd van zijn vriend Léon Poliakov (1910-1997), de Russisch-Franse historicus en antisemitisme-onderzoeker. Bregstein verzorgde in Poliakovs laatste deel van zijn vijfdelige levenswerk, de grote studie over het Europese antisemitisme sinds 1945, het hoofdstuk over Nederland. In geactualiseerde vorm publiceert hij dit opnieuw in deze bundel. Daarnaast bevat *Antisemitisme in zijn hedendaagse variaties* een aantal recente essays over de antisemitische vooroordelen van Nederlandse intellectuelen in de jaren dertig, en twee artikelen over Léon Poliakov.

Bregsteins boek is met name van belang vanwege zijn analyse van de situatie anno nu, die hij aan de hand van voorbeelden nauwlettend overdenkt. Bregsteins centrale these luidt dat het antisemitisme zoals dat in Nederland voorkomt vooral het 'nieuwe antisemitisme' betreft, de 'anti-Israëliëse enthousiasmen', in de woorden van Bram de Swaan. Niet elke kritiek op Israël is antise-

mitisch, maar sommige voorvechters van Palestijnse strijd gaan over de schreef en kgen opvallend weinig weerwoord. Hij sig leert een paradox: Nederlanders zijn erg k dig in het wegrelativeren van antisemitis-uitspraken, terwijl zij zich laten voorst. op hun afkeer van racisme en discrimi- tie. Wie antisemitische vooroordelen aar kaak stelt, wordt er al snel van beticht o gevoelig te zijn en geen gevoel voor hur te hebben.

Bregstein wijdt twee korte essays . Theo van Gogh, waarin hij diens antiserr- sche uitspraken en xenofobie analyseert in een breder kader plaatst. Hierin bespre hij dezelfde maatschappelijke beroering Scheffer en Vuijsje aansnijden. Bregstein, al jaren in Parijs woont en geen deel uitma van hoofdstedelijke circuitjes, weet ech- meer afstand te nemen en kritischer te z Zo kritisch zelfs, dat zijn 'Oneerbiedig in : moriam voor Theo van Gogh' in novem 2004 niet mocht verschijnen in de Gro Amsterdammer. ◀

Philo Bregstein • *Antisemitisme in zijn hedendaagse variaties*

Mets & Schilt, € 19,90

Paul Scheffer • *Het land van aankomst*

De Bezige Bij, € 27,50.

Herman Vuijsje • *Tot hier heeft de Heer ons geholpen*

Contact, € 24,90

Bart Wallet • *Nieuwe Nederlanders*

Bert Bakker, € 24,95